

Petercsák Tivadar

ERDŐBÍRÓ, ERDŐPÁSZTOR, KERÜLŐ

Az erdőhasználat és erdőgazdálkodás történeti-néprajzi kutatása alapján megállapítható, hogy amíg az erdő bőségesen rendelkezésre állt, szabad erdőhasználat volt érvényben. Ha a mértéktelen favágás és legeltetés az erdő pusztulását eredményezte, tilalom alá vették a felújítandó erdőrészt.¹ A székelyeknél igen korán, már 1231-ben ismert az *eresztvény* szó, ami sarjadzó, fiatal erdőt jelent, de *tilalmas* értelemben is használták.² Az erdők fenntartását és okszerű használatát célzó legkorábbi intézkedések Magyarországon is a bányászat érdekeire voltak figyelemmel. Az első erdővédő rendelkezés Zsigmond királynak a beszercei ispánhoz 1426-ban intézett rendelkezése volt a zólyomi ólombányákhoz szükséges bányafa szolgáltatásának szabályozásáról.³ A kamarai hatóságoknak és a bányavárosoknak kiadott erdőrendtartást követően számos nemesi közbirtokosság készített erdőrendtartási egyezséget, amelyek a többur-as falvakban a szokásjog alapján szabályozták a birtokos nemesek és azok jobbágjai, zsellérei erdőhasználatát. Ennek során tilos és szabad vagy közönséges erdőt különítettek el. Az előbbieket elsősorban épületfát szolgáltató és makkos erdők voltak, amelyekből épületfát a közbirtokosság tagjai is csak engedéllyel vághattak. A szabad vagy közönséges erdőt tűzifa kitermelésére, illetve a jobbágyság erdőhasználati igényeinek a kielégítésére jelölték ki.⁴

Ez a szabályozás lényegében nem lépte túl azokat a formákat, amelyek a középkor óta az elpusztult erdők felújítását jelentették: az időleges tilalmat, amíg az erdő önmagától rekreálódott. Az Abaúj megyei Vizsoly közbirtokosai 1637-ben úgy döntöttek, hogy „a Tarczán túl való erdő éppen a czecei határig oly tilalomban legyen, hogy...sem földes uraknak, sem inscriptios uraiméknak, sem szabadosnak, sem jobbágy, zsellér embereknek és akármely lakosoknak is semmi fát vágni tizenkét forint bírság alatt szabados ne legyen.”⁵ A 17. században még a nagyobb uradalmakban is lényegében ez jelenthette az erdővédelmet, amint arra Nádasdy Pál 1636-ban kiadott instrukciója is utal „Erre is szorgalmatos gondot viseljen – ti. az udvarbíró, kinek feladatául róttá az erdővédelmet is –

¹ Takács Lajos: Tanulmányok a gabonatermesztés és az erdőgazdálkodás köréből a XVII–XIX. században. Bp., 1991. 112. (a továbbiakban: Takács L., 1991.)

² Tagányi Károly: Magyar erdészeti oklevéltár. I. kötet. Bp., 1896. XIII. (a továbbiakban: Tagányi, 1896.)

³ Takács Imre: Az erdészet fejlődése Magyarországon 1880-ig a jogszabályok tükrében. In: Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1969–1970. Bp., 1970. 155.

⁴ Petercsák Tivadar: A közbirtokosság. Erdő- és legelőközösségek Észak-Magyarországon. Debrecen, 2008. 47–114. (a továbbiakban: Petercsák, 2008.); Tagányi, I. 1896. XVII–XX.

⁵ Tagányi, I. 1896. 418.

hogy minden falu határában egy-egy darab tilalmas erdőt tiltson és arra senki marhájának ne legyen szabad csak reá is járni.”⁶

A 17–18. században még az erdő nem vált külön gazdasági ággá, így az erdei felügyelet is egybeolvadt, összekapcsolódott a falvak vezetésével. Az erdő gondját a község vezetésén belül egy-egy személy képviselte, akinek a tisztsége időről időre változhatott. A nemesi közbirtokosságokban az erdő felügyeletére és a fakivágási engedélyek kiadására a közbirtokosok maguk közül *erdőbíró*t választottak. Az Ung megyei Csicseri atyafiság Csicserben három, Vajánban két erdőbíró-t választott. 1569-ben Csicseri Péter erdőbíró számára lehetővé teszik, hogy aki termő fát merészelve kivágni, kiderítése érdekében „hatalma legyen az ilyen embert... házánál is megfogni, avagy udvaráról, avagy a mezőről barmát udvarába hajtani és mindaddig ott tartani, miglen egy forintot nem ad.”⁷ Mind a nemesek, mind az úrbéresek csak az erdőbíró engedélyével (*hírével*) mehettek az erdőbe tűzre vagy épületre való fáért. A pazdicsi közbirtokosok fontosnak tartották kiemelni, „hogya magunk szükségére akármelyik hordatna (fát) tűzre, avagy épületre, tartozunk magunk is az erdőbírónak hírré adni.”⁸ A Zemplén megyei Rákóczy és Morvay család tagjai között két évenként változott az erdőbíró személye, de az óvári közbirtokosok is sorra töltötték be a tisztséget, itt *főkerülőség* néven, mégpedig havonta.⁹ A Heves megyei Ivád közbirtokosai az 1802-ben kidolgozott *transactioban* rögzítették, hogy az erdőbíró behajthatja a büntetéspénzeket, vagy zálogot vesz a tilalomtörőn. Aki ellenszegül az erdőbírónak, az 50 forint büntetést fizet. Itt a közbirtokosok nem nagyon engedelmeskedtek az erdőbírónak, aki 1833-ban segítséget kért a vármegyétől, majd lemondott. 1859-ben odáig fajult a vita, hogy a közbirtokosok megverték azt erdőbíró-t a kocsmában.¹⁰

Az erdőbírók esküt tettek, a Zemplén megyei Mádon „hit alatt fognak élni.”¹¹ Csicseren az erdőbírók kötelessége, hogy minden hónapban végigjárják a falu udvarait, hogy ott nyers fát nem tartanak-e tüzelőként. Ilyen esetben egy forint a büntetés. A Rákócziak erdőrendtartása szerint „azmely ember termőfát vágna, és az udvarán találják, az erdőbíró azt az embert akármelyiknek házábul kivonhasssa és megverthesse kedvezés, kímélés nélkül”.¹² A Zemplén megyei Pazdicsón a 17. század közepén az erdőbíró esküt tett lakosokkal nyaranta hetente egyszer–egyszer a mezőn ellenőrizte a nyomások és a tilalmas mezők közötti kerítések állapotát. Ahol rést találtak, egy hetet adtak a gazdának, hogy kijavítsa, vagy pedig egy forintra büntetik. A nemesek és parasztok az erdőbírótól kapott cédulán feltüntetett számú sertést hajthattak ki a makkos erdőbe. Aki többet hajt az engedélyezettnél vagy idősebb disznót a malac helyett, illetve lopva engedély

⁶ Tagányi, I. 1896. 417. Vö: Takács L., 1991. 112.

⁷ Tagányi, I. 1896. 174–175.

⁸ Tagányi, I. 1896. 479.

⁹ Tagányi, I. 1896. 398–399. és 610.

¹⁰ *Csizmadia Andor*: Ivád község és az Ivádyak a feudális kor hanyatló szakaszában. Nemzeti és birtoktörténeti kép. In: Archívum, 1979. 8. 20–21.

¹¹ Tagányi, I. 1896. 399.

¹² Tagányi, I. 1896. 399.

nélkül makkoltat, azt az erdőbíró megtizedeltetheti, vagy behajtva megbünteti úgy, „valamint szereti”. Ez az erdőbíró tisztség fontosságára utal, de ugyanakkor azt is rögzítik, hogy „az erdőbíró... minden kedvezést, barátságot, atyafiságot hátrahagyjon... egyikünk jobbágyát az másiknál jobban ne büntesse.”¹³ A pazdicsi közbirtokosok az erdőbíró pártatlansága mellett a függetlenségét és önállóságát is hangsúlyozták. Ha valaki ebben megsértené, az erdőbíró Zemplén vármegye alispánjához fordulhat, és 100 forint kártérítésre tarthat igényt. Ugyanígy járhatnak el vele szemben a közbirtokosok, ha az erdőbíró hibájából valamelyik compossessor kárt vallana. Mádon az erdőbíró alkalmi helyettesítésére is találunk adatot, miszerint, ha hivatala miatt elhagyja a települést, „az alatt egyik a tisztek közül tartozik az erdőbírótságot... viselni, de annak visszajövetelével mindenekről számot adni.”¹⁴

Bereg vármegyében a 18–19. század fordulóján a vármegye előírta, hogy a földesurak maguk közül minden településen válasszanak három évenként *nemes erdőbíró*t, a parasztok közül pedig *paraszt erdőbíró*t. Mindketten esküvel köteleztettek, hogy az erdőt védelmezni fogják, a kártevőket bejelentik és semmilyen kártételt el nem titkolnak. A gulácsiak 1803-as falutörvénye is két erdőbíró-t említ, a *fő erdőbíró* jobbmódú nemes, az *erdőbíró* szegényebb nemes legyen. A megválasztottak kötelesek voltak elfogadni a tisztséget. Ha mégsem tennék, 12 forintra büntetendők. Hete falu kisnemesei maguk közül szintén két erdőbíró-t választottak a 19. század elején: *fő erdőbíró*t és *vice erdőbíró*t vagy *segédet*. Itt a fizetésükről is olvashatunk, a fő erdőbíró éves juttatása 60, a helyettesé 40 forint.¹⁵

A 18. századi székely falutörvények is említik az *erdőbíró*, *erdőinspektor*, *erdőfelügyelő* tisztséget, akik az erdőpásztorokat és erdőóvókat felügyelték.¹⁶ A dunántúli Alsóörs nemesi közbirtokosságában erdővágás kiosztó *inspektort* választottak a 19. század közepén, akinél szempont volt, hogy tapasztalt, ügyes és tekintélyes legyen. Javadalmazásként évente négy forintot szavaztak meg részére és négy személyt is választottak mellé segítségül.¹⁷ A Heves megyei Nagyrédén a közbirtokos nemesek maguk közül „erdő tilalmára vigyázó személy”-t választottak, aki figyelemmel kísérte, hogy minden földesúr csak a telke arányában használja a közös erdőt.¹⁸

A szabad királyi városokban a polgárok közül esztendőnként választott *erdőinspektor* volt az erdőgazdálkodás felügyelője. Az erdők felújítása, a makkvetés, a csőszök felügyelete, a kártevők távoltartása, az esztendőnként kivágható erdőterület kijelölése, az erdei kaszálókra és legeltetésre való felügyelet volt a feladata. Debrecenben a 17. század második felében jelent meg az erdőinspektori,

¹³ Tagányi, I. 1896. 483.

¹⁴ Tagányi, II. 1896. 157.

¹⁵ Csiszár Árpád: Erdőhasználat a Felső-Tisza mentén a XVIII. században és a XIX. század elején. In: Agrártörténeti Szemle, 1983. XXV. évf. 3–4. sz. 469–485.

¹⁶ Imreh István: A törvényhozó székely falu. Bukarest, 1983. 265. (a továbbiakban: Imreh, 1983.)

¹⁷ Jablonkay Géza: Az alsóörsi közbirtokosság, a közös gazdálkodás egy régi formája (1816–1964). In: Agrártörténeti Szemle, 1968. XI. évf. 1–2. sz. 187. (a továbbiakban: Jablonkay, 1968.)

¹⁸ Petercsák, 2008. 73.

erdőfelügyelői tisztség. Létszámuk változó. 1703-ban 3 inspektort választottak, 1707-ben ötöt, 1709-ben pedig hatot. 1711-től az erdőket járásokra osztották fel közöttük, majd egyiküket fő erdőfelügyelőnek tették meg. Fizetésük az 1720-as évektől 14 forint 40 dénár, az 1830-as, 40-es években pedig a 18. század végén meghatározott 90 forint. Hatáskörük azonban ekkorra már erősen korlátozott, a hivatásos erdőmesterek mellett töltötték be a város érdekeit képviselő bizalmiak szerepét.¹⁹

A mezővárosokban, mint pl. Gyöngyösön már a 17. században szabályozták az erdőhasználatot. A gyöngyösi lakosok az ún. Mátra cédula birtokában járhattak az erdőre fáért. Ez a szabad erdőhasználat bizonyos korlátozását jelentette, mert abban csak gyöngyösi lakosok részesülhettek. Itt az erdőbíró tisztséggel a 19. század közepén találkozunk.²⁰

Nagyobb uradalmakban az erdőfelügyelet a gazdasági vezető alá tartozott. A szentgyörgyvári (Zala megye) számtartó feladatát jelentette az 1606-os utasítás szerint az is, hogy az „erdők őrzésére szorgalmatos gondot viseljen, hogy az erdők az ő gondviseletlensége miatt meg ne pusztuljanak.”²¹

Az erdőt felügyelő választott tisztségviselők, az erdőbírók, erdőinspektorok feladatukat csak az erdők napi védelmét biztosító személyzet segítségével láthatták el. Megnevezésük változatos: *erdőőr*, *erdőőrző*, *erdőkerülő*, *erdőpásztor*, *hajtó*, *csósz*, *vadász*, *jáger*. A székely faluközösségekben az erdőt mindenkinek oltalmaznia kellett, aki fát kapott belőle, s az őrizők kapuszám szerint álltak ki e kötelezettségre. Az erdőpásztorok száma 10–12, de Papolcon 1759-ben az erdőbíró vezetésével 24-en teljesítettek szolgálatot: „hatan a Bikkaljára vigyázzanak, tizenhét a felső tilalmasra.” Néhány rendtartásban ott szerepel a figyelmeztetés: gyereket ne küldjenek maguk helyett a gazdák. Nemcsak a gyalogok és jobbágyok voltak erdőpásztorok, a nemeseknek is el kellett vállalni ezt a posztot, vagy mást állítani maguk helyett. Aki nem vállalta a feladatot, büntetést érdemel. Karatna rendtartása szerint (1756) azt, aki az erdőőrzésről lemond, „többször a falu közé, a communitas javaiban való osztozkodásba be nem veszik.”²² A székely falutörvények részletesen előírták az erdőpásztorok kötelezettségeit, valamint azt, hogyan kell eljárniuk az erdőrontókkal szemben. A zalániai 1846-os esküformája a követendő magatartásról is tudósít: „Én – esküszöm az Isten előtt arra, hogy a zaláni erdőpásztorságot oly móddal vállalom fel, hogy midőn akárkit a tilalom alatt lévő erdők lopásában mint tilalom ellen cselekedőt megtalálok vagy cselekedni mástól is meghalok – az olyanokat minden félelem, szeretet, barátság, atyafiság félretételével elhallgatni vagy azokkal titkon megbékélni nem kívánok, hanem az olyanokat vagy megzalogolom vagy a közönségnek és előljároságnak béjelentem...” Azokat az erdőpásztorokat, akik köte-

¹⁹ *Penyigey Dénes*: Debrecen város erdőgazdálkodása a XVIII. században és a XIX. század első felében. Bp., 1980. 78–82. (a továbbiakban: *Penyigey*, 1980.)

²⁰ *Petercsák Tivadar*: Erdőhasználat Gyöngyösön és környékén a XVIII–XX. században. In.: *Tanulmányok Gyöngyösről*. Szerk: *Havassy Péter–Kecskés Péter*. Gyöngyös, 1984. 458. és 462. (a továbbiakban: *Petercsák*, 1984.)

²¹ *Tagányi*, I. 1896. 287.

²² *Imreh*, 1983. 265–266.

lességüket elmulasztják, vagyis nem tudják a károkozót felderíteni, Papolcon 6 forintig büntetik, „de ha a fizetésre elégtelen lenne, rajta hatvan csapattassék.”²³

A dunántúli Alsóörsön a 19. század közepén az *erdőpásztor* és *erdőkerülő* kifejezés egyaránt előfordul.²⁴ A Vas megyei Németújváron 1761-ben a német erdőőrt *erdőőrzőnek*, a helyi magyart pedig *erdőpásztornak* nevezték, mint 1766-ban a kustánszegi erdőőrt is.²⁵ Északkelet-Magyarországon az erdőbírók munkáját a *kerülők* segítették. Mádon a kerülők mellett két fegyveres hajdú is volt, akik esküt tettek. Pazdicson az egész falu kötelességévé tették, hogy a kerülők munkáját segítsék, ha azok fa- és makktolvajokat akarnak elfogni. Aki nem segíti a kerülőt, azt az erdőbíró egy forintra büntetheti.²⁶ Gyöngyösön a 18–19. században a kerülők ellenőrizték a városlakók erdőhasználatát, és joguk volt a tilalomtörők jármos ökrét elhajtani, lovát agyonlőni, illetve a tetten érték fejszét elvenni.²⁷

A fenti kifejezések lényegében csak az erdő valamiféle őrzésére utalnak, ami időleges, alkalmi volt és nem jelentett elkülönült foglalkozást. A Zemplén megyei Nagykázmér közbirtokosainak 1647-es erdőrendtartásából ez világosan ki is derül, hiszen a földesurak rövidebb időszakokra – kettő–négy hónapra – jelöltek ki erdőkerülőket.²⁸ Az alsóörsi nemesi közbirtokosság is rövidebb időre, május 4-től fél esztendőre fogadta fel 1831-ben az erdőpásztort.²⁹ Az erdő őrzése a nemesi közbirtokosságokban olyan időszakos, alkalmi munka lehetett, mint a robot vagy a közmunka. Egyéb teendőik mellett gyakran el is hanyagolhatták. Ezért tiltották az erdőkerülők egyéb foglalkoztatását, mint például a morvai és rákóczi erdők 1632-es rendtartásában: „semmi munkára ne hajtassanak az erdőkerülésen kívül az erdőkerülők.” Ugyanakkor sürgős munkák esetén erre is lehetőség adódott, hiszen a tilalom záradéka arra utal, hogy „aratáskor... az erdőkerülők tartozzanak földesuroknak aratni, takarni és kaszálni.”³⁰ A tihanyi uradalomban a 18. század elején olyan erdőőr volt, aki a méhest is gondozta zsellérként, így elmaradt robotjával nem sokat veszített a gazdaság.³¹ A Zemplén megyei Palotán is előfordult 1748-ban, hogy az erdőőrző nem tudott eleget tenni kötelességének, mert aratáskor és hordáskor hajdúként a munkára felügyelt.

Az erdőőrök *csősz* megnevezése a Szolnok megyei Cibakházán is Debrecenben is jellemző. Debrecenben a 17. század végén már 20 erdőcsősz alkalmaztak, a 18. század első felében pedig 26 a számuk. Itt az esztendőnként felfogadott csőszök fizetést is kaptak, 1741-től 10 forintot és egy forint bocskorpénzt.³²

²³ Imreh, 1983. 266.

²⁴ Jablonkay, 1968. 186–187.

²⁵ Takács L., 1991. 114.

²⁶ Tagányi, I. 1896. 399. és II. 156.

²⁷ Petercsák, 1984. 460–461.

²⁸ Tagányi, I. 1896. 464.

²⁹ Jablonkay, 1968. 186.

³⁰ Tagányi, I. 1896. 399.

³¹ Magyar Eszter: A tihanyi uradalom erdőgazdálkodása a XVIII. és XIX. században. In: Agrártörténeti Szemle, 1986. XXVIII. évf. 3–4. sz. 457.

³² Penyigey, 1980. 102–103.; Takács L., 1991. 115.

Az erdőkerülők esetén előfordult a *hajtó* megnevezés is, hiszen e személyek feladata volt a tilalmak megsértőinek előállításása és a kártevő állatok behajtása, amiért külön jutalmat, *hajtópénzt* is kaptak. Az elnevezést esetenként sértőnek tartották és a használót pl. Sáros megyében meg is büntették.³³ A hajtók külön büntetéspénze tehetette őket ellenszenvessé, de az is előfordult, hogy a hajtópénzt nagyobb számú állat esetén természetben vették ki. A Somogy megyei Szentán a 18. század közepén az örök, miután két sereg disznót behajtottak, kettőt maguknak kivettek, s azokat le is ölték, míg a többit az uraságtól gazdáik kiválthatták.³⁴ Alsóörsön az erdőpásztor a vágásokból behajtott marhák után 30–30 krajcár hajtópénzt kapott.³⁵

Érdekes annak számbavétele, hogy mi lett a büntetéspénzek sorsa. A székely faluközösségekben az erdőbíróság kezdetben csak a községet vagy megosztotta a falut és a *hütösöket* illette meg. A csíkszentmihályiak 1639-ben a büntetéspénz kétharmadát adták az ítélezőknek, az alsócsernátoniak 1666-ban a felét, a miklósváriak az 1770-es években egyharmadát juttatták a bírónak. A többi a közösséget illette meg. A 18. századi falutörvényekben már az erdőpásztoroknak is leszámoltak a büntetésből egyharmadnyit, felerészt vagy éppen a teljes összeget. Az erdőpásztorló szervezet a székelyeknél a falusi bíró és az esküdtek irányítását meghallgatva, a visszaéléseket, kártételeket az előjáróságnak jelentve dolgozott, és a végső mozzanat, az ítélethozatal, valamint a végrehajtás is a faluvezetők jogköre volt. Zabolán 1848-ban az erdőbíró lista és elismervény kíséretében adta át a falusi bírónak a beszedett 32 forint 4 krajcár büntetéspénzt. A szemerjai és árkosi közösség gyakorlata szerint a bíró, az esküdtek és az erdőbíró együtt tárgyalt és számolt az őrizők, valamint mások által vádoltakkal, és a büntetés végrehajtása is az ő dolguk volt. Hídvégen a 19. század elején annyi szabadságuk volt az erdőkerülőknek, hogy első és másodízben maguk büntethettek. Harmadsorban a földesúrhoz kellett az erdei kártevőt szekerestől behajtaniuk, aki büntetett és adott jutalmat az erdőőrzőknek, vagy utaltatott ki 25 pálcát számukra, ha kötelességmulasztáson érték őket.³⁶ A Sáros megyei Szinyén az illetéktelen fa- és vesszőhordás 2 forint büntetéspénzének a fele a templomé, másik fele az erdőkerülőké és az erdőbíróé lett. A csicséri nemeseknél a büntetéspénz felét az erdőbírók, felét pedig a kerülők kapták. Vizsolyban a büntetés-ként beszedett pénz két része a falu hasznát szolgálja, harmadrésze pedig a favágásnál talált fejszével együtt a kerülőké legyen. Itt a tilosban levágott fa a tilalomtörő földesuráé lett.³⁷ A fejszék elvétele Gyöngyösön is jellemző volt a tilalmas erdőkben talált személyektől a 18–19. században. A károkozás mértékét jelzi, hogy 1849 novemberében 87 fejszét adtak el árverésen a városi pénztár javára.³⁸

³³ Tagányi, I. 1896. 454.

³⁴ Takács L., 1991. 116.

³⁵ Jablonkay, 1968. 187.

³⁶ Imreh, 1983. 266–267.

³⁷ Tagányi, I. 1896. 453–454. és 418.

³⁸ Petercsák, 1984. 461.

Takács Lajos kutatásai feltárták, hogy a 18. századi uradalmi szövegekben gyakran feltűnik a *vadász* elnevezés. 1758-ban a Zichy-uradalom vajtai erdejében dolgozó vadász feladata volt az erdei vágott fa kiadatása is. A fejlettebb uradalmak már a 18. század elejétől külön vadászt alkalmaztak, akinek dolga volt a nagy ünnepi körvadászatok megszervezése és a földesúr konyhájának friss vadhússal való ellátása. E vadászokat gyakran a vadaskertek mellett alkalmazták és német példára többnyire *jáger*-nek nevezték. A Széchenyi család széplaki (Bars megye) központjában 1723-ban alkalmazott Radics János jágernek alapfeladatai mellett erdészeti tennivalói is voltak: köteles a kastély körüli tilos erdőkre gondot viselni, a fa- és makklopást megakadályozni és a tilosban marhát legeltetőket távol tartani. Az idegen foglalkozásnév, a jáger egyes vidékeken tájnyelvi szóként is megmaradt, fordítása, a vadász a 19. század elején uradalmi feljegyzésekben tűnt fel. A Széchenyiek dél-somogyi erdőiben 1803-ban a vadász az erdők gondviselője: a jobbágyok fahordásra jogosító írásos engedélyüket a vadásznak voltak kötelesek bemutatni.³⁹

A 18. században a török kiűzése után fellendült a mezőgazdasági és ipari termelés, szaporodott a népesség. Ennek során megnőtt a fa iránti igény (tűzi-, épület- és szerszámfa), ugyanakkor a gabonatermesztéshez is újabb területeket hódítottak el az erdőtől. Megindult a nagy allodiális gazdaságok kialakítása, és ehhez nemcsak a jobbágyok használatából vonták el a telki állományba nem vett, főként irtásföldeket, hanem az uradalmi üzemegységek nagy tábláit is kialakították. Ennek során az erdőket is elhatárolták, és a jobbágyok csak szigorú ellenőrzés mellett irthattak erdőt, illetve az erdőhasználat feltételei is szigorodtak. A 18. század második felében megjelent központi erdővédő intézkedések (az 1769-es erdőrendtartás és az 1791-es első magyar erdőtörvény) a tudatos erdőgazdálkodást alapozta meg, s egyúttal korlátozta az úrbéresek erdőhasználatát. A Mária Terézia-féle úrbérrendezés országosan egységes keretbe foglalta a jobbágyok és zsellérek erdővel kapcsolatos tevékenységét, az erdőre a földesurak kizárólagos birtokjogát ismerve el. A faizást bizonyos mennyiségre, illetve meghatározott napokra korlátozta, és ezért a zsellérek fakitermeléssel, a jobbágyok pedig fafuvarozással tartoztak. Ennek ellenőrzésére új földesúri erdőőrző szervezet alakult ki, amely feleslegessé tette a falvak népének a korábbi évszázadokban jellemző hagyományos erdővédő, erdőőrző tevékenységét. A nemesi közbirtokosságok és városok által időről időre megbízott vagy választott személyek helyett szakképzett *erdőmesterek*, *erdészek városi erdőtisztek* végezték az erdők felügyeletét és a tervszerű erdőgazdálkodás irányítását. A tényleges erdővédelem, az erdőhasználat napi megszervezése és ellenőrzése pedig a fizetéssel alkalmazott, sokszor egyenruhában fegyverrel járó kerülők feladata lett, akik a falvak és mezővárosok népét *cédula*, írásos engedély felmutatásával engedték az erdőre fáért.⁴⁰

³⁹ *Takács L.*, 1991. 116–117.

⁴⁰ *Petercsák Tivadar*: Erdőgazdálkodás. In: Magyar Néprajz. II. kötet. Gazdálkodás. Főszerk: *Paládi-Kovács Attila*. Bp., 2001. 213–215.; *Takács L.*, 1991. 118–125.